

E feladatrendszerben különös hangsúlyt kapott, kap az euro-amerikai pedagógiában ma fellelhető humanizáló irányzatok, törekvések, módszerek és eljárások feltérképezése, bemutatása és – a rendelkezésünkre álló eszközökkel – terjesztése. Ezt a feladatot szolgálták – más források felhasználásával és más projektekkel kooperációban elkészített és kiadott – azon tanulmányok, kötetek, amelyek a *Projekt-módszer*, a *Jena-Plan*, a *Waldorf-pedagógia*, az *együttnevelés*, a *komprehenzív iskola*, az *Erdei iskola*, a *kooperatív technikák*, a *konfliktuspedagógia*, a *művészetpedagógiai projektek*, az *osztályfőnöki tevékenységpedagógiája*, a *Freinet-pedagógia*, az *óvodaiskola*, az *iskolai kezdő szakaszpedagógiája*, az *óvodapedagógiai programok hazai adaptációját*, illetve a hazai fejlesztés eredményeinek megismertetését célozták.

Az *iskola humanizálásának feltételrendszerét*, az ún. peremfeltételeket vizsgálva a jogi aspektust, az irányítás kérdéseit, a szervezeti-személyi problémákat, a szakmai kompetencia és a finanszírozás dimenzióit kíséreltük meg különböző mélységig és különböző eszközökkel megközelíteni. E feladatsor keretébe illeszkedett az *iskola humanizálása és a gyermeki jogok közötti összefüggések*, a *tartalmi szabályozás kérdéseinek*, az *iskola mint szervezet működésének és irányításának* elemzése és vizsgálata.

Bár a kutatási programban a feltételek közé sorolódott, de a munka során külön programként manifesztálódott a *pedagógusképzés és -továbbképzés* alternatív lehetőségeinek problematikája. A kutatás egyfelől „esernyőt” igyekezett biztosítani a munkatársak ilyen irányú kutatásainak, fejlesztéseinek, másfelől a kutatás keretében megkíséreltük, megkíséreljük az egyes szálak összevarrását. A munka során készült elméleti megközelítésű, koncepciókat, programtervezeteket kidolgozó tanulmányok mellett – felhasználva a PSZM nem jelentős, de mégis segítő támogatását is – a tanárképzésben és -továbbképzésben hasznosítható *szöveggyűjteményeket*, *tematikákat* is kimunkáltunk.

MIHÁLY OTTÓ

Waldorf-óvodák, Waldorf-iskolák – a Waldorf-pedagógia honosítása Magyarországon

A Waldorf-pedagógia ma – különösen a hatvanas években bekövetkezett Waldorf-robbanás óta – talán a legelterjedtebb alternatív vagy reformpedagógiai rendszerek, illetve, mint maguk nevezik magukat, szabad iskolák egyike földkerekségszerte. Általában igen nagy – sokszor ezernél is több gyereket befogadó, de jól tagolt – intézményrendszereinek száma ma a világon meghaladja a hatszázat – s akkor még a waldorfianus gyógypedagógiai intézményhálózatokról és a pedagógusképzés intézményeiről nem is beszéltünk.

Az első Waldorf-iskola – a stuttgarti, a Waldorf-Astoria cigarettagyár munkásainak gyermekei s más érdeklődők számára 1919-ben megnyitott, uhlandschöhei alma mater – 1919 szeptemberében kezdte meg működését nyolc osztállyal. Magyarországon 1926-ban nyílt meg az első Waldorf-iskola, Nagy Emilné dr. Göllner Mária szervezésében, a Nagy család kis-svábhegyi villájában. Két tannyelvű iskola volt, magyar és német tanárokkal és 1933-ig állt fenn, amikor Hitler hatalomra jutása után, a német állampolgároknak haza kellett térniök, Göllner Mária megbetegedett, s a gazdasági ügyintézésben zavarok merültek fel.

A II. világháborút követően Göllner Mária tanítványai, dr. Szilágyi Jenőné és Török Sándor körül gyűltek össze fiatal emberek, akik a steineri életművel – az antropozófia ismeretelméleti tanításával, praxisával s ezen túlmenően a Waldorf-pedagógia alapelemeivel is – megismerkedtek. 1956 után Török Sándort – a neves színpadi szerzőt, író és szerkesztőt, a magyar Rádió egykori főmunkatársát, akit 1948-ban távolítottak el az intéz-

ménytől – rehabilitálták, és megkapta a Család és Iskola című havi folyóirat felelős szerkesztői posztját. A lapot rövid idő alatt kis példányszámú „musz-lapból” mintegy hatvan ezres olvasott folyóirattá emelte a pedagógiai érdeklődésű magyar írók – *Németh László, Veress Péter, Füst Milán* és mások – bevonásával és a gyerekre vonatkozó orvosi, pszichológiai, antropológiai ismeretek terjesztésével. A Waldorf-pedagógia időközben a fejlődéslélektanban is – *Piaget* munkássága nyomán – polgárjogot nyert fejlődéslélektani szemlélete, életkori szakaszolása a lap pszichológiai és orvosi cikksorozatainak mondanivalójává vált. Török Sándor tanítványaként 1953-ban ismerkedtem meg a Waldorf-pedagógia ember- és világszemléletének alapelemeivel, majd 1959 és 69 között a Család és Iskolánál dolgoztam. Ugyancsak Török Sándor közvetítésével ismertük meg Karácsony Sándor a Waldorf-pedagógiához oly hasonló fejlődéslélektani, társaslélektani rendszerét, *Kontra György*, orvos, biológus, az OPI tanszékvezetője közvetítésében.

Az OPI Iskolafejlesztési Központjának munkatársaként a 80-as évek elejétől, *Mihály Ottó* biztatására és támogatásával a pécsi Nevelési Központban folyó óvodaiskola kísérletben próbáltuk érvényre juttatni a Waldorf-pedagógia gyerekközpontú, képességfejlesztő pedagógiájának néhány alapelvét. 1987-ben hosszabb tanulmányutat tettem – a witteni Waldorf-pedagógiai Intézet vendégeként – Németországban. Részt vettem a bochumi nagy Waldorf-iskola – az első Ruhr-vidéki Waldorf-iskola – mindennapi életében és a tanárképző előadásain. Hazatérve megtudtam, hogy itthon egy fiatal orvos – *Jakab Tibor* – Waldorf-óvoda alapításán fáradozik. Szülők és pedagógusok ekkor már egy ideje rendszeresen tanulmányozták a Waldorf-pedagógiát *Mesterházi Zsuzsa*, a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola tudományos főigazgató-helyettese vezetésével. Az akkori OPI Iskolafejlesztési Központja s én mint e központ munkatársa, a minisztérium számára adott szakvélemény elkészítésével kapcsolódtunk be ebbe az előkészítő munkába. Tanulmányutam tapasztalatairól számot adhattam a sajtóban.

Közben *Makovecz Imre* és munkatársai – a MAKONA – segítségével és *Szilágyi Péter* jogászi, *Székely György* pedagógiai és *Czitán Gábor* gyakorlati szülői és mérnöki közreműködésével, valamint a solymári nagyközségi tanács és személy szerint az akkori tanácselnök asszony, *Bogdán Mariann* részvételével megszerveződött a „Török Sándor” Waldorf-pedagógiai Alapítvány, amelyik végül – az akkor miniszterhelyettesi posztot betöltő *Gazsó Ferenc* támogatásával – megalapította majd megnyitotta a térség első Waldorf-óvodáját, majd Waldorf-iskoláját 1989 januárjában, illetve szeptemberében. Az alapítvány szerződést kötött az Iskolafejlesztési Központtal, majd később az Iskolafejlesztési Alapítvánnyal. Ennek alapján kezdettől rendszeresen részt vettem az iskola tanári konferenciáin s az alapítvány kuratóriumi ülésein.

Az ország tanárképző főiskoláin, egyetemeken, a megyei pedagógiai intézetekben is egyre nagyobb érdeklődés nyilvánult meg a Waldorf-pedagógia iránt. Rendszeresen tartottunk előadásokat igen nagyszámú érdeklődő előtt. Ezekben a kezdeti időkben a Waldorf szó sokak számára egyet jelentett az alternatív, illetve a nem állami iskolákkal.

Az alapvető kérdés kezdettől fogva az volt, hogy van-e, lesz-e *elegendő képzett pedagógus* – óvónő, tanító, tanár –, akikkel az igényeknek megfelelő óvodai csoportokat és osztályokat el lehet indítani. És lesz-e nagy tapasztalatú *alapító-tanácsadó tanár*, aki az iskolák mindennapi munkáját metodikai, didaktikai részproblémák megoldásában is folyamatosan támogatja.

És máig is ez a Waldorf-adaptáció egyik legfontosabb – úgyszólván évenként megújuló – kérdése. Külföldön is nagy a hiány Waldorf-tanároknál; a képzés nem tudott lépést tartani a gyorsan szaporodó iskolák növekvő szükségleteivel. Annak ellenére sem, hogy az eredetileg egyetlen – a stuttgarti – tanárképző szeminárium mellett a 70-es évek elejétől gyors ütemben újak szerveződtek és teltek meg növendékekkel nem is csak Németország, de világszerte.

Ezt felismerve az Iskolafejlesztési Központ, illetve az IFA munkatársai régóta szorgalmazták a hazai Waldorf-pedagógusképzés megindítását. 1990 őszén munka melletti, posztgraduális óvónőképzés indult, Solymáron, a „Török Sándor” Waldorf-peda-

gógiai Alapítvány szervezésében, *Annette Stroreich* vezetésével, majd hétvégi Waldorf-pedagógiai továbbképző tanfolyam a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán Mesterházi Zsuzsa szervezésében és irányításával.

1991 őszén, a witteni Waldorf-pedagógiai Intézettel együttműködésben, a „Török Sándor” Waldorf-pedagógiai Alapítvány és az Iskolafejlesztési Központ együttes szervezésében, Solymáron, megkezdődött a nappali tanárképzés is.

Mind e fentiek következtében ma már 27-re tehető a hat trimeszterben és két intenzív nyári táborozásban kiképzett óvónő által vezetett Waldorf-óvodai csoportok száma Magyarországon.

A ma működő hét Waldorf-iskola (Budapesten 2: Pesthidegkút és Óbuda; Dunakeszi; Gödöllő; Győr; Miskolc; Budaörsön egy önkormányzati iskolában indult Waldorf-tagozat) tanárainak nagy részét először a külföldről hazatérők, majd a posztgraduális, munka melletti kurzuson végzetek adták és adják. (A nappali tagozat első évfolyamának hallgatói csak a 94/95-ös tanévben lesznek negyedévesek.)

A legelső tanárok – *Krigovszki Anna* és *Bakonyi Katalin* – Stuttgartban végeztek – az alma materben –, majd jöttek a Bécsben, az angliai Emerson College-ban és a svédországi Järnåban végzők és a továbbképző tanfolyam három + 1 (bevezető) szemeszterében (ugyancsak intenzív nyári táborozásokkal) kiképzettek.

Egészében úgy tűnik, hogy a kiképzett óvónők sokkal könnyebben találják meg a módját – és ez természetes – , hogy ketten-hárman-négyen összeállva Waldorf-óvodai csoportot indítsanak, akár eddigi óvodájukban is, míg a tanárok Waldorf-osztályt eddigi iskolájukban nem tudnak elindítani (a szabályt erősítő kivétel Budaörs, ahol a Waldorf-tagozat éppen most készül kiválni az önkormányzati iskolából). Viszont a sokszor már családok környezetükbe beépült tanárok nem tudják és nem akarják elhagyni eddigi helyüket, s így a kurzusokon végző mintegy 40 emberből csak néhányan vállalkoznak arra, hogy a meglévő és tanárhiánnyal küzdő (de tanárainak lakást vagy legalább egy szobácskát csak néhány kivételes esetben adni tudó) iskolák hívásának eleget tegyenek.

Így aztán, bár ma már a százat is meghaladja a valamiféle képzésben részt vett Waldorf-tanárok száma Magyarországon, mind a hét iskolában úgyszólván évente megújuló gond az első osztályt indító osztálytanárok megtalálása, illetve a szaktanár-hiány pótlása. (A szaktanárok idegen nyelveket, éneket-zenét, kézimunkát, kézművességet, euritmiait, testnevelést stb. tanítanak.)

Ami pedig az alapító vagy tanácsadó tanárokat illeti: az első solymári iskola indításánál kitűnő, nagy tapasztalatú kolléga dolgozott itt, a magyar származású, de hathónapos kora óta külföldön élő *Darvas János* személyében, de ő sajnos – családja és külföldi kötelezettségei miatt – csak néhány hónapot tudott egyhuzamban itt tölteni. (Máig visszajár, részt vesz fontos szereplőként a magyar Waldorf-mozgalomban, s reméljük, egyszer-hosszabb időre is idetelepül euritmista feleségével együtt.) Őt követte Hollandiából *Nelke van der Sloop* asszony, aki két évet – közel hármat – töltött el nálunk és Frankfurtból *Brigitte Gaiser*, aki csak rövidebb ideig volt itt. Most az angol *Sam Betts* és felesége, *Rachel Betts* birkóznak az egyre növekvő feladatokkal – sikerrel. Reméljük nálunk maradnak. (A tanácsadó tanárok mindig részt vettek a képzések munkájában is.)

Nagy gond a tanácsadók fizetésének megoldása, nagy részüknek itt-tartózkodása idején is fennálló nyugat-európai anyagi kötelezettségei is vannak. Ugyanakkor: a Waldorf-pedagógia valódi adaptációja, életkorilag adekvát meggyökeresítése a magyar kultúrában, továbbá módszereinek – a gyerek ismeretéből fakadó módszereinek – korrekt alkalmazása (s így hatékony alkalmazása) elképzelhetetlen e nagy tapasztalatú kollégák részvétele nélkül.

E két alapvető, és megnyugtatóan máig sem megoldott, de évről évre így vagy úgy, valahogy eddig még mindig újra megoldódó problémán túlmenően a gondok, nehézségek, sőt nemegyszer konfliktusok olyan listája sorjázik elő, hogy részletes felsorolásuk is kitöltene egy kisebb cikket.

Ragadjunk ki néhányat példaként.

A tanárok túlterheltsége. Miközben a tanárok egy módszert adaptálnak, meg kell oldaniuk ennek tartalmi kitöltését a magyar műveltség szerves, élő egészével, meséktől és népdaloktól az irodalomig, történelemig, földrajzig úgy, hogy az adaptált elemek éppen úgy igazodjanak a gyerek életkori sajátosságaihoz, ahogy az eredeti tanterv német kultúrából merített elemei. Legyen szó akár mondákról, regékről, akár *Goethéről* és *Schillerről*, illetve *Petőfiről* és *Arany Jánosról*, Toldi Miklósról és János vitézről vagy Parsifalról. Mi az, ami helyettesíthető, mi az, ami nem...

Ehhez járul, hogy a Waldorf-iskolának nincs igazgatója, a tanári kollégium vezeti az iskolát. A minden hét csütörtökén kora délutántól estig – esetleg késő estig – tartott konferenciák (melyeknek egyik fő része a gyerek-megbeszélés, de egyébként pedagógiai és technikai részre oszlanak) egyrészt erőt adóak lehetnek (a folytonos továbbképzés helyei), másrészt rettenetesen fárasztóvá és kimerítővé válhatnak, ha valaki úgy érzi, hogy ő „ki van hagyva”, nincs köze ahhoz, ami a konferencián történik. És mindez egyre mélyebbre hatoló együttélési, kommunikációs problémákat vethet fel, már a tanárok között is. Melyeket nyitlan ki kellene mondani, melyekkel mindig újra meg kellene küzdeni – de ez nem mindig sikerül.

A szülők részvétele. A szülők alapítói a Waldorf-iskolának és gazdasági értelemben a fenntartói is. Vállalkozásszerű rizikóba mennek bele, amikor gyerekeiket egy most kiépülő iskolába adják, mondjuk, legalább azt remélve, hogy kevesebbet fog szenvedni mint „az állami” iskolában, de talán azt is remélve, hogy gyerekekhez szabottabb, emberhez méltóbb életet élhet iskolás éveiben, amelyikben meglévő képességei szabadabban bontakozhatnak ki. Ugyanakkor fel-felbukkan a leglelkesebb szülőkből is a kérdés: fog-e annyit tudni – és érni – az én gyerekem, mint aki a másik iskolába járt. Nem kerül-e hátrányos helyzetbe a továbbtanulásnál. Tényleg jók-e a tanárai, értenek-e ahhoz, amit csinálnak. A szülők sokszor feszült – érthetően feszült – kérdéseit a tanárok esetleg ingerülten – megintcsak: érthető ingerültséggel – utasítják vissza. És ilyenkor máris „áll a bál”. A megsértett szülő többet nem a tanárnak vagy a tanároknak mondja el panasztát – hanem a többi szülőnek, és hamarosan, ilyen esetekből kiindulva, kigyógyító pletykák szövik be az iskolát. Ezeket továbbhízlalja és növeli, hogy sokszor „nincs idő”: a szóbaállásra. Kölcsönös gyanakvások ébredhetnek – s akkor ezek is mérgezhetik a légkört.

Mindennek megvan persze az ellenszere is. A szülő-tanári konferenciák, a szülői estek, gondoskodás arról, hogy az információk mindig mindenkihez időben eljussanak.

Az átjárhatóság. A fenti aggodalmakban már bennfoglaltatik a kérdés, hogy vajon aki Waldorf-iskolába jár, átmehet-e adott esetben – szinte mindegy, hogy költözés vagy elégedetlenség okából – egy másik iskolába. Tud-e annyit, mint „azok”. Elvileg a Waldorf-iskola bizonyos évfolyamaiban a közismereti tárgyakban is újra és újra azonos szintre kerül a többi iskolával. (Ez az *is* azért fontos itt, mert például egy első osztályt végzett Waldorf-iskolás lehet hogy még nem olvas folyékonyan – ráér majd másodikban, ha egyéni fejlődése ezt diktálja –, de furulyázik, köt, németül és angolul tanult stb.) Gyakorlatilag nagyon nehéz erre felelni a magyar iskolarendszer átalakulásának és a magyar Waldorf-pedagógia kialakulásának mai, kezdeti időszakában. Az biztos, hogy a Waldorf-iskolásnak nem származhat hátránya abból továbbvezető életútján, a közismereti tárgyakat illetően sem, hogy ő Waldorf-iskolába járt.

Épület – fenntartás – tandíj. A sorjázó gondok közül mindenképpen meg kell még említenünk úgyszólván valamennyi alapítványi és egyesületi iskola közös gondját: nincs épület! Bérelnek, többnyire önkormányzatoktól kedvező – mondjuk évi 1 forintos névleges – bérösszegért vagy kicsit drágábban, de a bérelt épületek általában kisebbek, mint amekkorára az iskolának növekedése során szüksége van vagy lesz, nemegyszer váratlanul el kell hagyni őket, úgyszólván állandósul a költözés és a létbizonytalanság állapota.

Ami pedig a fenntartást illeti: az elmúlt évek tanulónként járó normatív támogatási rendszere teremtett ugyan egy bizonyos szolid alapot, ehhez azonban az önkormányzatok nem vagy csak részben adták hozzá azt az összeget, amellyel a normatív támogatást saját intézményeik esetében megtoldták. Az utóbbi időkben az egy gyerekre *számított*, szülők által befizetendő tandíj *minimuma* 5000 forintnál kezdődött

más iskoláknál alsó és 7000 körül felső tagozat esetében. Ez azonban éppen az elmúlt évben növekedett s újabb számítások szerint az intézmények zökkenőmentes, üzemszerű működéséhez – mikoris egy bizonyos minimális tartalék is képződik, nem várt javítások fedezésére stb. – a gyerekenkénti szülői befizetésnek el kellene érnie a 8 és 12 ezer forint közötti összeget.

A Waldorf-iskolák *ezzel szemben* a legutóbbi időkig 3000 forint körüli tandíjból próbáltak gazdálkodni – melyeket a szülők nem vagy rendszeresen fizettek be, miközben folyamatosan deficit képződött, amit az alapítványok adományokból, rendkívüli támogatásból vagy építésre összegyűjtött pénzekből próbáltak kompenzálni.

Azt az elvet, hogy ki-ki anyagi lehetőségei szerint fizet, oly módon azonban, hogy a teljes összeg – esetleg az egy-egy osztályra jutó teljes összeg – el kell, hogy érje a gazdasági vezetés által kiszámított szükséges átlagot, iskoláinkban még nem sikerült megvalósítani. Ahogy nőtt a szülői létszám, egyre gyakoribbá vált, hogy éppen azok nem fizettek, akik ezt könnyedén teheték volna, mondván: „nem fogok a másik helyett fizetni”. Hogy az új törvényi rendezés, a közoktatási megállapodás mit fog hozni, ez egyelőre a jövő titka. A minisztérium az egyházi iskolákkal megkötötte a közoktatási megállapodásokat, húsz évre.

És a többi nem önkormányzati iskola?

Csak reméljük, hogy a nemzetközi és a hazai jogi normáknak megfelelően *egyenlő elbírálásban* fognak részesülni.

Egyelőre rendezetlen a *Waldorf-tanári képzések* hazai elismertsége. Ha egy tanító – magyar tanítói oklevéllel – Waldorf-tanári képesítést szerez, a Waldorf-iskola szemszögéből jogosult rá, hogy osztályát elsőtől nyolcadikig vezesse. A magyar szabályozás csak tanítónak ismeri el, felhatalmazása tehát csak a negyedik év végéig szól.

És akik érettségi után végeztek el egy kül- vagy belföldi három, illetve négyéves nappali Waldorf-tanárképzőt? Mely külföldön sem állami intézmény, és az itt szerzett diploma elismertsége nagy eltéréseket mutat. Észak-Rajna-Vesztfáliában a legutóbbi időkig úgy volt, hogy a nappali képzésben Waldorf-diplomát szerettek diplomásnak számítottak addig, míg Waldorf-iskolában tanítanak, de nem számítottak annak, ha máshol tanítottak vagy munkanélkülivé váltak... (A düsseldorfi bíróság nemrégiben kötelezte a minisztériumot, hogy rendezze ezt a helyzetet együttműködve a Waldorf-tanárképzővel az ekvivalencia szempontok kidolgozásában.)

Az új oktatási törvény megszabja egy osztály létszámának felső határát is. A Waldorf-pedagógia pedagógiai és szociálpszichológiai szempontból károsnak tartja a törvényben megszabott, számára túl kicsi osztály létszámát. A törvény megszabja, hogy egy óra hány perces lehet. A Waldorf-iskolában a főoktatás 95 vagy 120 perc. A Waldorf-iskolák mindig is fönntartották a jogot – akárcsak az angol public schoolok – hogy azt alkalmazzanak tanárként – diplomával vagy anélkül –, akit arra alkalmasnak találnak. Ezzel szemben: ma egy Németh László nem taníthatna a magyar iskolákban, mert nincs tanári diplomája, nem tanári diplomája van...

Ilyen és hasonló kérdések sora vár még korrektd rendezésre, megoldásra, hogy a különböző pedagógiai rendszerek és módszerek – és köztük a Waldorf-pedagógia is – betölthessék szerepüket a magyar közoktatás olyannyira szükségessé vált megújításában.

VEKERDY TAMÁS